

Seminari «Medi ambient, trajectòries de vida i interdisciplinarietat. Nous reptes en geografia i gènere»

M. José González*
Juan Antonio Módenes*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Du 23 au 25 mars 1992 s'est tenu à l'Université Autonome de Barcelone le séminaire «Environnement, trajectoire de vie et interdisciplinariété. Nouveaux défis en Géographie et genre» dont le but était de promouvoir le débat entre les chercheurs en géographie et en d'autres sciences sociales. Le séminaire a été axé sur trois lignes de travail: les instruments méthodologiques des études sur les rapports sociaux de sexe, les rapports femme-milieu spatial et l'interdisciplinariété des études de genre. S'est clos par une table ronde où l'on a recueilli les conclusions finales.

* * *

A seminar on «Environment, Life patterns and Interdisciplinarity: New challenges in Gender Geography» was held at the UAB between 23rd and 25th March 1992, with the aim of encouraging discussion between geography researchers and other social scientists. The seminar focused on three topics: methodological instruments in gender studies; the women-environment relationship; and the interdisciplinarity in gender studies. A round table seminar which aimed to gather final conclusions brought the seminar to a close.

* * *

Del 23 al 25 de març de 1992 va tenir lloc a la UAB el seminari «Medi ambient, trajectòries de vida i interdisciplinarietat. Nous reptes en geografia i gènere», amb la intenció de promoure el debat entre els estudiosos de la geografia i altres científics socials. El seminari es va centrar en tres línies de

* Centre d'Estudis Demogràfics. Bellaterra.

treball: eines metodològiques dels estudis de gènere, relació dona-medi espacial i interdisciplinarietat dels estudis de gènere. Va concloure amb una taula rodona on es van recollir les conclusions finals.

* * *

Del 23 al 25 de marzo de 1992 tuvo lugar en la UAB el seminario «Medio ambiente, trayectorias de vida e interdisciplinariedad. Nuevos retos en geografía y género», con la intención de promover el debate entre los estudiosos de la geografía y otros científicos sociales. El seminario se centró en tres líneas de trabajo: instrumentos metodológicos de los estudios de género, relación mujer-medio ambiente e interdisciplinariedad de los estudios de género. Concluyó con una mesa redonda donde se recogieron las conclusiones finales.

Els dies 23, 24 i 25 de març de 1992 va tenir lloc el seminari *Medi ambient, trajectòries de vida i interdisciplinarietat. Nous reptes en geografia i gènere*, organitzat pel Grup de Treball de Geografia i Gènere del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. La geografia del gènere, parafrasejant el tríptic de presentació al seminari, es proposa analitzar les formes en les quals els processos socio-econòmics, polítics i ambientals creen, reproduïxen i transformen els llocs o espais geogràfics i les relacions socials entre els homes i les dones que habiten aquests llocs, posant un èmfasi especial en com les relacions de gènere tenen un impacte en aquests processos i en com es manifesten en l'espai i en el seu entorn. La intenció d'aquest seminari va ser promoure el debat entre els estudiosos de la geografia i altres científics socials sensibilitzats per les relacions de gènere a la societat. Al mateix temps aquest seminari era paral·lel al desenvolupament d'un curs de tercer cicle sobre geografia i gènere organitzat pel mateix departament. El seminari ha tingut la presència d'altres professionals procedents de diferents departaments universitaris i camps de les ciències socials de dins i fora de Catalunya.

El seminari es va organitzar en tres línies de treball, la primera de les quals va explorar les eines metodològiques adients per als estudis de gènere i es va centrar en el concepte de cicle de vida, és a dir, en l'anàlisi longitudinal de l'experiència social de les dones. La segona va tractar el paper de la dona en el medi espacial estudiat a diferents escales territorials des de l'àmbit domèstic a l'espai urbà. I la darrera es va centrar en la interdisciplinarietat dels estudis de gènere i la seva introducció en el món acadèmic.

La primera sessió del seminari, que es va obrir amb la intervenció de la professora Janice Monk (Universitat d'Arizona), posava en relleu la importància de la perspec-

tiva del cicle de vida per diferenciar, dins del col·lectiu de dones, les diferències de gènere segons l'edat i el moment en què viuen. A més a més, l'anàlisi longitudinal permet veure com les relacions de gènere varien segons la generació de dones observada i l'àmbit espacial d'origen. La perspectiva longitudinal ajuda a identificar les relacions de gènere com a construcció social. Aquest enfocament metodològic va ser recolzat a continuació per la professora Anna M. Cabré (Universitat Autònoma de Barcelona). La seva intervenció va destacar com la dona ha estat contemplada tradicionalment a les investigacions demogràfiques. Al seu parer hi ha hagut un domini de l'enfocament biològic, segons el qual els diferents fenòmens demogràfics, i especialment els reproductius, estarien determinats per les característiques naturals de la dona, com ara l'edat, enfront de l'absència relativa d'impediments biològics de l'home. Aquest enfocament biològic amaga les profundes implicacions socials que afecten el comportament demogràfic dels individus i que concerneixen tant els homes com les dones. Amb un tractament més qualitatiu dels estudis demogràfics aconseguiria un equilibri més gran de la participació dels dos sexes. Al debat es va posar de manifest que no es pot restar importància als estudis ja que permeten contextualitzar la dona dins de l'estructura productiva i familiar d'un territori determinat. Aquests enfocaments no són contradictoris, sinó que permeten visualitzar diferents aspectes de les relacions de gènere.

La segona sessió, dedicada a dona i medi espacial, es va iniciar de nou amb la intervenció de la professora Janice Monck. Va introduir l'estudi del paisatge com a mitjà per determinar les relacions de poder i dominació entre gèneres. El concepte de paisatge que utilitzava tenia diferents nivells. En primer lloc, l'espai domèstic entès com un espai restrictiu de les dones dedicades a l'activitat reproductiva. Alhora, aquest espai domèstic està segregat funcionalment segons els rols de sexe. Va plantejar el dubte de si l'exclusivitat d'aquest espai per a les dones representa un element restrictiu o, més aviat, un espai protector considerat com a domini propi. Segons apunta l'autora, amb l'exemple de les feministes reformistes i utòpiques, les relacions de poder es poden trencar, a la vegada, amb un reenfocament dels espais domèstics. En segon lloc, va fer referència a la segregació de l'espai urbà segons els usos del sòl (residencial, comercial i industrial). Aquesta segregació pot dificultar la participació de la dona en l'esfera productiva des del moment que es fa incompatible amb la reproductiva: són rols diferents que s'han de desenvolupar en espais diferents. En aquest cas, la resposta aniria per una redefinició de la funcionalitat dels espais urbans. En definitiva, considera que la intervenció de la dona en l'organització de l'espai pot contribuir a una reformulació de les relacions de gènere. En la segona intervenció, a càrrec de Josepa Bru (Estudi General de Lleida), es va introduir la problemàtica dels estudis de medi ambient des de la perspectiva del gènere. L'enfocament d'aquests estudis amaga, moltes vegades, qüestionaments ideològics que infravaloren el paper de

la dona com agent transformador del medi ambient. Aquesta actuació de la dona és diferent a les societats desenvolupades on incideix com a consumidora, o a les societats subdesenvolupades, on ho fa com a productora. En el debat posterior es va posar de manifest la dicotomia existent entre diferents corrents teòrics a l'hora d'analitzar les relacions dona-natura, com és el cas del corrent biòlegista-naturalista i del de la perspectiva de gènere. Mentre el primer corrent podria negar la idea de gènere com a construcció social en identificar la dona amb la natura i els rols tradicionals com a reproductora, el segon incideix en el paper actiu de la dona en la transformació del medi espacial.

A la tercera i darrera sessió es va tractar el tema de la interdisciplinarietat dels estudis de gènere i va servir també per recollir les conclusions del seminari. Aquesta sessió es va estructurar en dues parts: la intervenció de la professora Janice Monk i una taula rodona final. La professora Monk va explicar la seva visió del que la ciència geogràfica pot aportar als estudis de gènere. Després de destacar la diversitat que pren aquest enfocament dins de la geografia, va passar a veure quins eren els conceptes clau de la teoria feminista i que constitueixen la base de la interdisciplinarietat: gènere, esfera pública i privada, divisió sexual del treball, patriarcat i capitalisme... Al seu parer, la geografia del gènere encara té certes mancances temàtiques, com ara el paper actiu de la dona dins la dinàmica social i la interconnexió entre la perspectiva de gènere i la de classe o ètnia. Finalment, va ressaltar la importància del concepte geogràfic d'espai dins de la concepció interdisciplinària dels estudis de gènere.

A continuació es va iniciar la taula rodona a la qual van ser convidades una sèrie d'investigadores procedents de diferents camps científics. Dins del torn de paraules previ, la sociòloga Teresa Torns (Universitat Autònoma de Barcelona) va plantejar la dicotomia existent entre grups d'estudis de gènere (*women studies*) i grups interdisciplinaris que integren la categoria gènere. Al capdavant, el que importa és introduir la categoria del gènere al mateix nivell que altres categories d'anàlisi (raça, classe...) que permeten esbrinar les desigualtats socials. D'aquesta manera, la dona esdevé un agent de canvi social i no un element independent de l'estructura social. La historiadora Mary Nash (Universitat de Barcelona) també va reprendre aquesta idea en argumentar la seva intenció de superar els estudis androcèntrics i optar per una anàlisi en la qual es deixi palès el procés de construcció social del concepte de gènere. Per últim, la geògrafa Margarida André (Universitat de Lisboa) va destacar el risc que implica el corrent postmodernista en el sentit de perdre la capacitat de distingir entre diferències individuals i desigualtats per raó de gènere dins del sistema social.

El debat posterior es va centrar en les implicacions del diferent ús del concepte «feminisme» i «gènere» en la producció científica. La professora Monk no hi trobava diferències epistemològiques i sí d'intencionalitat política, en escollir l'adjectiu feminista. Contràriament, Nash considerava que cada concepte feia referència a diferents

tipus de treball científic. Al seu parer, el terme gènere rebaixa la càrrega de denúncia social per integrar-se al món acadèmic sense problemes de rebuig. Aquesta idea és posteriorment recolzada per la professora Margarida André, tot qualificant l'ús del terme com una estratègia per aconseguir la inserció dels estudis de gènere en les estructures científiques tradicionals.

Amb l'organització d'aquest seminari el Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona es confirma com a un lloc de referència científica dels estudis de gènere. El seminari va ser obert a tots els interessats en aquest tema, prou nou a Catalunya, però on treballen un ampli nombre d'estudiosos de diferents camps científics. L'oportunitat d'aplegar-los en un seminari va generar, una vegada més, el debat sobre la interdisciplinarietat dels estudis de gènere i la seva integració al món acadèmic com a fita a curt termini. Altres temes, però, com és l'estudi de les relacions de gènere que s'estableixen en determinats sistemes productius (la participació de la dona en el mercat de treball regional o la posició de la dona dins d'un sistema econòmic concret) van quedar més descuidats. D'altra banda, la voluntat d'abraçar camps d'estudi massa amplis, tant a nivell temàtic com conceptual, pot haver motivat una certa insatisfacció en el sentit que molts temes no s'arribessin a concretar o tractar en profunditat. En el millor dels casos pot haver obert nous interrogants que, en tal cas, correspondrien a uns altres seminaris. Potser aquesta dispersió temàtica va determinar l'escassa participació en els debats per part dels assistents. El fet que la geografia del gènere sigui un camp d'estudi jove també hi podria haver influenciat. El seminari, però, va generar el diàleg i la difusió acadèmica que evidentment determinarà, si més no, que tots confereixin més atenció a la necessitat d'incloure l'anàlisi de les relacions de gènere a tota mena d'estudis que vulguin ser un veritable apropament a la realitat social.